

ser. 150 (2)

10-1c
S. Naoa

K32/27

C
1/9

~~#8770~~
History of Mfathla Ndebele Tribe.

1 Thsimollo ya Matebele a fathla

Kxosi ya Letsula ba re ke mazwê ya tswa Zululand pele xo pusô ya Thsaka le Moselekatse. Kxosi ye e be e fapane le ngwana wa mmayô, ka baka la Lebollo, ba bakisana boxosi. Ke fa le mazwê a botholoxa le sethsaba se sengwê, a t kêna Lesotho. Mazwê o be a nyetse basadi baba bedi o mongwê e le osotho, mongwê e le Letsutsu, mo xo tswileng Matsutsa ka moka. Mazwê a swa, xa busa ngwana wa xaxwê ba re Mothlasedi, a busa ka pusô ya xo siama. Mothlasedi a falala Lesotho, xe a fihla mo nokeng e ba reng Phutihatsana (e le Lesotho) a swa. Xa busa ngwana xaxwê ba re ke Tselapedi, a na le morwe xaxwê ba re Maila. Tselapedi a tsamaisa sethsaba sa ba ba tsêna Transvaal. Maila a Kxaoxana le ngwanabo ka xo tsoma dithôlô, a tloxa amisa Moletlone, o ne a tsomêla xo ya Lebooa, a na le batho.

2 Maila a tswala morwa ba re athla. Maila a swa bopedi, xa sala xo busa "Mfathla wa Maila xo tswengwa, xa tswentswe a ya iphathela" Mehlong ya Mfathla maila xo supya ka mono ya ba ntwâ ya Bopedi le bôna ya sebakana. Ba Mfathla ba ne ba tseba xo fathla (deference) difathlo. A swa Mfathla xa busa Kxosi e Kxolo ba re Nawa, o le Kxosi ya sebocho se se sweu, ya moriri o kang wa lekula. Puso ya xaxwê ya siama ya Kxathla Matebele a othle, a ratwa thata. Mehlong ya Nawa ya obe ntwâ le Mepedi a Mokopane, Nawa a kukunetsa, a tsietsa xo tsa ea dithunya.

A ba bolaya thata, mepedi a ne a xapile Kxomo tsabo merakeng, a ba a di busetsa. Nawa a swa, a tswetse Kxosi ba re Bohosi I. Nawa dibabala a folla nokeng ya oseka. Xa busa Bohosi I a busa ka pusô e telle. Bo-Rangwana Bohosi wapelo ke Morokolo, Morola, moshito, le Batubolwana Xaxwê Nala, ba ba ileng Lehurutse xe xo swa Bohosi. Bohosi a ntse Mosekeng, Ba atjila ba ntse Mtsôsôlo. Xo be xo namêlwa dithaba tsa Bopetla, fa Ba-Matjila ba tlo loba Bohosi. Kxosana ya Matjila e le

ser. 150

Setsomelo, yo mokhuthswane. bile setsomelo kxosi ya
 " atjila ba Rakwadi ya metsi" o lopolla Bohosi i a ne a thswerwe
 ke BaKxatla BaKxafela ka matlalô a phutha-ngwê a dinkwê.
 Kobê kxoši e tswetseng seleka wa Bobedi o kile a ba a êtêla
 Bohosi, fa a le mosekeng. Kxoši Bohosi i o swetse kua
 atlabe, a ineile BaKxatla ba Lentswe. A bolokwa mo tlase
 ha sethlare sa orula mo tsimong ea Lankoba, monna wa
 Mfathla. Lefatse la Bohosi e ne ele la Tswaing (Soutpan
 Letswaing la Mfathla.)

- 4 Fa Bohosi a tla swa ke fa Ba-maila le BaKxatla ba ne ba
 lwêla manaka a ditlou. Bohosi a bolokwa matlabe kua Matlabe
 mo thabeng tsa Bopetla- Bo opa koma-Bonwa ka khopa. Methleng
 ea pusô ya xaxe, xwa ba ntwā ya pele ya BaKxatla ba Lentswe
 le Ba-mfathla ya lwêla kuwa Ramakwate thase Matlabe so
 (Matlabas R.) Ntwā ye e thomile ka thôlô, xo ilwe merakeng
 ke ba Mfathla. Yare ba ile xo tsoma ba bôna thôlô, e tla e
 siana e thlebilwe, ba e neela dimpya tsa bôna; tsa e
 thswara ba e bolaya, ba e isa merakeng. Ba re ba sa tsêna
 merakeng. BaKxathla ba Lentswe ba xoxoxa. Ba fithla ba re
 ba bata letalô la thôlô, ba re ke la bôna ka xore e tšositswe
 ke bôna. Basimane Ba-mfathla ba xana ka yôna. BaKxatla ba
 boêla moraxo, fa ba bowa xapê ba thotla ntwā, ba thunya
- 5 Mosadi wa Ba-bina-Kwona. Ba xana basimane Ba-Mfathla ba lwa
 ba tsêna BaKxatla ka thôbôrô. Ke mo xo w thebilweng Motsodi
 Matjila monna wa Matebele a Mfathla. A thungwa ke BaKxatla
 lexeteng ba re ke kxosi. A xana monna wa Ba-Matsieng ba re
 ke Maseka a thunya kxoši ea BaKxatla Ba-Lentswe, e na Lentswe
 ka nama. mo thunya ka kolo tlasa moxubu. Lentswe a wêla
 fase a swa, BaKxatla ba mo tsaa ba thsaba le yôna. Ba fengwa
 joale. Ntwā ye e ile ye thôma merakeng ka baka la thôlô, tlalô
 la yôna. Kxosana e ileng ya fetsa BaKxatla thata e ne e lo
 Pelopedi--kxosana ya Matjila okwena wa thsaba sa Mfathla.
- 6 Yêna o ile a iphithla meswaneng, a latoletse BaKxatla motseng,

a ba thuntsa matsatsi a mararo a le esi, a padile meswaneng. O ne a fanne pitsi ea lebelô. A tswe meswaneng a wise motho ka mosidi, a wise motho ka lefatse. Fa Bakxatla ba phap ama, o setse a tsene moswaneng. Ka tsatsi la bone a tswêla Pelopedi a pa xame pitse ya xaxwe. Moholodi wa re wa a Pelopedi mokwena wa RaKwadi-ya-meetsi. Pabadi ya lla mošatê, ka xore ba ne ba setse ba xopola xo batla yêna. Bohosi I o ne a sa ya ntweng ye. Ka ntwâ ya manaka a ditou. Ke ntwâ ya Bobedi e Kxolo. Bohosi le bo-Kxokong a marang a letsatsi le banna bane ba tswile motseng ba le thabeng tsa Mmakefapilwe moumô ke fapile

7 monatô. Bakxatla ba tswara kxaitsemi ~~xy~~ ya Bohosi ke fa Bohosi kxosi a re nteseng Matebele ke foloxe thaba, batho bale ba mpe ba bolaye nna. Banna ba re kea re uowa phuti o seke wa rialo. Yena a foloxa a ineêla Bakxatla, ba mo thlaba ka le umô, Bohosi I, lefa ba mo thlaba a seke a sisinyeha. A swa bya ho morwa Nawa, ebong "Naledi e thsweu kokama dithšaba e ekametseng le bo-Ramokohole." Xa sala xo busa Mothšelakapa Ra-Bohosi II Pusô ya Bohosi I e bile pusô ya dintwa le Bakxatla ba Lentswe thata, Matebele ba phela ka marumô thata. Mehlang ea Bohosi I ba mfathla ba rwala mangina bitswang (1) tšoe e tsoce (2) mašila tau (3) Metapea (names of ear-rings). Kobô ya bôna e le mafura a dikxokong le

8 ditou a maroxo a tsôna. Malôkô a dikxokong a dila dixothlô. Dijô tsa bôna xaxolo e le dinama le diungwa byaloka (1) mooloxa, (2) manqumu, (3) mokapane (4) moxabala (5) makhwê a jewa-tlou, a le tala ka kxwedi ya Phalana, (6) Lekhwa-tlou, (7) le motlatlane o thswanang le mabêlê. Ba-mg Ba-mfathla ba ne ba bofa letlôpô ka sefaha se se sethla, ba apara madikwe noka, mehlang ya Bohosi I. Dikxokong le dinare ba dira bo-ramphathšane (sandals) ka tsôna. Fa Bohosi a sinoswa xa sala mothšela, ka nakong ya mothšela xwa tla tlala e kxolo xa mfathla, ba ba ba ja nama ya tau, fa e bolailwe. Bamfathla ba ba ba bitsa le-kxowa ba re ke Metsieta xore le tlo ba tsaya, ba le dirêtê, la tla la ba tsaya ba yo axa Mafatse, kapa kudu-tlou

- 9 Fa xo sano xo swa Bohosi I. Sethšaba sa mošatšê sa thšabêla kua Seleka sa ba sa boêla sothšabeng sa maila. Bohosi o sule a na le barwa babedi e le Malebodi wa nthu e ngwe, le mothšela wa mosadi e mongwê. Erile fa Bohosi I a tsaya mmaxwe Mothšela, xa bônala xore mosadi o ne a sa siama, a ntse a tswa kua xabo. Ka hore Bohosi o ne a ratile mosadi eo thata, a rata hore Mothšela e be Kxoši. Sethšaba sa dumeêla, sa re xa se ngwana wa kxosi, Ke ngwana wa nyatsi. Xwa ba mpherefere ke fa Bo-Rangwana Bohosi I ba tswa sethšabeng ba ya Lehurutse Kapa Malete. Byanong sethšaba sa sa la le Mothšela le Malebodi, Malebodi yêna xa a ka a lwêla Bohosi ngwana Bohosi I tota. Nakong ya Mothšela ke nakong ya fa ba phela Polasing tsa makxowa.
- 10 Fa Ba-Mfathla ba le ~~ma~~ mafatse Ba tswa Mmamudi. Kxoši e le mothšela tlala ya ba tloša mafatse (Waterberg Dist.) ba fallêla kwadibeng. Le fa ba tloxa Mmamudi ba tswa Phalane. Xona mo Mmamudi, Kxosi e ngwê ya Lehurutse yare e feta masimong a tsaya thlôrô ya mabêlê a Ba-Mfathla, xa dika e se ~~kixax~~ tala. Ke fa Ba-Mfathla ba bitsa lelxowa le ba reng Letsietla xore le tlo ba tsaya. La tla la ba tsaya ba a xaxela kudu tlou kapa Mafatse xo tloxa moo ba ya Kwadibeng. Kxoši ya bôna e ntse e le Mothšela. Ba tloxa Kwadibeng ba tlo a xa Mmamathule (Rietspruit, Waterberg). Moo ba axa sebakana ba lema menyaxa. Masimo a bôna a sa letwe. . . letwa ke seotsana, se rometswo ke ngaka ba re Mpôtsô wa Makakaba. A thlakanthša senthlaha sa seotsana, le sa lexodi, le leebana ka dithlare tsa xaxwe.
- 11 Fa ba le Mmamathule ba xuduxêla Zandfontein (Tsiditsane) Fa ba le Tsiditsane, BaKxatla ba Kothla le kxoši ya bôna Mokxathšane. A bolla le madira a xaxwe, xo yo nthšisa Ba-Mfathla lelxêtho. A xana matebele a re e seng Mokxatla, xa e be seleka. Ba thswara pholo e nthso ba e bola ya Matebele ba ja nama tsa yôna. Monna wa ngaka ba re Makelepe, a foka marumô, a re di nthšeng dikxomo, mokxatla a di tsee. Ba di

xapôla xo Mokxathšane. Yêna mokxathšane a se ke a di tsaya, a mpa a thšaba a boêla moxaxo. Ke mo xo ileng xa bofêllwa kobe-Letebele. ... re: Nteseng ke yo bolaya mokxathšane banna ba re tau e mo. Kobe a hane a re: ha se tau ke tawana.

12 Dinonyane di thšaba masimo. Xona mo Mmamathule ~~maxi~~ medimo ya bôna e le ya Basadi Bo-Mamalotong Kxaetsadi ya Kxokong ba mošatô le 'masetswa motseng. E ne e le bôna ba dirang medimo. Ba bitsa Badimo ba dipitsi, ba apara matlalô a dithšipa. Xo thwe ke medimo ya ~~maxi~~ malope, moya o ba tseneng ba re ke ditobele. Fa Mmama lotong a re ke bone kapa "marapô a kua" batho ba itse xore o bolêla phôôfêlô e bolailweng. Ke tse nong di irwa xa Mfathla tseo. Kole monna ba re ke Amatôlô Perekisi a xoletswe mollô a o time ka maoto. A bina kôša a re "Ke neilwe thšilô ke modimo hee-hee" Xona mo Mmamathule Ba-Mfathla ba apara mosese ba re ke Mamokopole, one o rokelotsewe dikunupi.

13 Pusô ya Mothšela e bile le phaladi e kxolo, le tlala. Xôna mo Tsiditsane Ba-Mfathla ka baka la tlala ba ja le nama ya Tau le mekopu le maxati le dithotse ba fetohile maxotlo-Matebele. Nakong o yothle ee ba ne ba bolotsa. Mothšela lo yena a swa Tsiditsane a bolawa ke ~~xxxxx~~ Mapono. Xa sale Bohosi li e le kxosi

Mehlang ya Ra-Bohosi kapa Mothšela fa ba axile Mmamathule Ba-Kôpa ba re ba batlisetse Thuto, Mafathla ba lôlêka Bakôpa. Fa ba axile Tsiditsane sebaka marêna a Mfathla a bôna xore thutô ya Lebollô xa e na thusô. Ra-Bohosi le Moxaxola, ba romêla koloi ka pholo tsa k bôna xo lata Moruti ko Polokwane (Pietersburg) Leina la moruti eo e le Zakaria Ramushu, ba mo

14 humana, ba mo laisa. Fa ba le tseleng xo ya Zandfontein (Tsiditsane) le moruti Zakaria Ramushu wa Dutch Reform. pholo tsa bôna tsa swa tso tsothle kua (PPR). Ha romêlwa motho e yo tsaya dipholo tsa Moxaxola, tsa fithla tsa e pana; koloi ya ba ya fithlisa moruti, ha Mfathla. Moruti Z. Ramushu ke yêna moruti ya thlabolotseng sethšaba sa Mfathla Maila. Xa a rithla

15 xa Mfathla a humana naka e lla ho binwa kosa tsa maoto. A fithla a bina le bōna dikoša tse, a ba a ēla dithithō. Ka mosō a kxopela batho xore ba ye le yēna ba yo utlwa koša tsa moruti. Batho badumêl. Thutō e thomile byana kua mfathla maila kakhuduhane. Ke xa batho ba tla a xa kêrêkê e kxolo setlasing (Zandfontein) Kêrêkê ya D.R.N. ke xa xo tla fihla bo moruti mori le Bo-Rensburg.

Kajeno sethsaba sena se xile Lebotlwane (Haakdoornlaagte) se na le thutō ya bana le Baxolo. Sethsaba sa Mfathla se thomile byana. Se tswetswe ke mothlasedi mo seleka le yēna a tswileng thlolexong ya xaxwe. Ba, ipitsa baphuting le Ba seleka ba ipitsa baphuting. Boxolo-xolo-xolo ba ne ba bina tlou. Fa Mothlasedi a sino, xo swa ko Phuti ha tsana, ba iphathlolla ka Phuti, ba ipitsa baphuting le ka jeno.

16 Serôtô sa Mfathla

A re ke Mfathla wa M'aila Rakhuduxana motshudi o tsholang?
O tshota ja ka. Mmanaweng. Xa xo mosadi ya itseng xo
tshola ja ka yêna. O re o tshola o nne o lebise moxopo
xo mmanaweng

17 Serôtô sa Thlutlwe Matjila

Mmankomota naka la thšukudu. Naka e kile la bapoha sekxweng.
Bankheledi ba ntle ka dithoko mohobe ke tletse kea phalala
mohobe ke tletse kea folla

Serôtô sa Kapari Matjila

Kapari wa lapa la bo selekana. Nna kea bothša ke le ngwana mang.
Bothša bo iwa ke bana ba dikxosi. Phuduhudu ontlane e
kotswana selô sa bo seema sekeng, sa bo se hamelwa Marôna
mafsi.

Serôtô sa Mohlane (Bamohlane)

Mothsa matseke, a bo Mmathebe. Mothš Mmatseke a ke itse
maina kea potlake. Ke thswara medi ya diritê ke lewa, ke
tsee molaru, ke tsee selêpê, ete ke bodubudutsa dithlatjana
ke re mutla ha o tswe ke o bolae. Pofedi dia tsoka motho
a feta, a ke thoto ya batho ba ba xubê xubedu-a batho ba ntse
ba re xubee. Ke kitewa ka lesô, ka llepolamakxowa xa ke ree
la kota ke raa, le tšolang ka nooi. Mokwe o kuang kua
mefaphene, o kua o bôna malata kotswana bo-thokolosi khomo
e khunwana.

18 Serôtô sa Erens Bohosi Nawa

Mahase a ~~patla~~ patla a bo Mothšibudike Mmutla wa sekwa sa Mabula,
ore oja o tlanke fôla, o sie moxatla xo tsêna diloka. Ba re
thšipi e tswang Bolotwe ke nôtô, e paletse mahase le madingwana
nna mothso wa moxera ka e ribolla, ka baa ko pela Marôna, ko
pela Moxothla le Moketjane. Utlwa ba re seloka ke moxakane
Matebele, ba re mohothlo xa ofsa xo sale lopo, xo sale, xo
kamutlêla mathloxêla potswana ya kxomo e khunwana.

Serêto sa Mshaka Nawa

Mahatšella a mpa mokwele, ere dibolla ke xaso ka mpa mokwele ka lere la moxwane. Leru ke ntseke, le patantse le mpa tsa mafsika--mafsika a ipatla xo duma-duma, maru a mi pa thibêla marumô, a thibetse Mmabohosi xo fola.

19

Serêto sa Moneri Nawa

Maribolla o riboletse lefsika, mafsika a ipatla xo duma-duma. Batho ba motse ba nthloile kxosi, e re ba mpôna ba dume-dume

Serêto sa Korebodi Ntladi

Tetemi ka patla ke tsêna bosiu ke tsêna ka la tiyane tetemi. Bokxaetsadi xa ba mpôna ba thoxa, ba utswa kxaetsadi wa rona. O utswa kxaetsadi wa bomokxaetsi, kxaetsadi wa bathopana. O eme ka ntlê a dumedisa.

Serêto sa Ntladi

Thapedi ya maoto bo mmathai moxobe ke tswa thabeng, ke tswa fsikeng le leholo Mothšela. Mohobe ke tletse kea folla, ke ile ka kxala bo-nkatameleng.

20

Serêto sa Nawa (Ba-nawa)

Pabadi fa e lela le phakiseng le seke la diexa, le yo utlwa ja ka phuti e sa thlaba molaô. Batho ba xaxo Nawa dibabala, ba xaxo awa ba tletse boxalo. O seke wa bolêla byalo, Bohosi o tla xo metsa a xo potoka fôla, a sa thahune. Lêpê sa Thsaka sa Bo-Nkilong, selêpê se rêma mokôkôtô, motho a sale a kxamele a sule. pono le sitwe ke xo phêpa marumô; le bôna a ba dubisa mophuting, a rêma motho ka selêpê Bohosi, kua xa Efathla Maila, lêpê sa xaxo se boxalo. Bohosi, Nawa e se bonye, selêpê se feêla mapotokwane se rêma Mapedi xa Mokopane. E Sa ba tsietsa le go tsaya dithunya. Xo bone Nawa a re xakaletse Bohosi are supeetsa Borêna. Tselang, nnaka-boka monnaxo, ore bôbêlê Nawa Moathodi, a boke Nawa Musupa-ditsela, a boke Nawa Phoko ya marumô

21

21 yo reng xa tla lala a khotshe fa kromo tsabo di xapilwe, a lala a sa lala a otsetse, a samile Theaka ngwana Mothšela. Maru a lebipfa-pipa baeng a editse Ma-Bohosi xo tsoxa.

Serštš sa Mothšela

Motsi makeleketla matswa fsikeng le lexolo Mothšela, yo reng xa tla lala a khotshe, a bitse Morola, a bitse Bohosi. A re Kxobokanang batho ba xa Maila. Ntwa e nama e le tsênôla xaê. Ke nthsitse madi ka patela naxe, a bo Mothsibudi.

END S. 150-